

สถาปัตยกรรมไทย : การศึกษาเพื่อสืบสานและสร้างสรรค์

ประกิจ ลัคนผจง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร

ความนำ

“เรียนสถาปัตยกรรมไทย ออกแบบอะไรได้บ้าง” นี่เป็นคำถามที่หลายคนคิดว่าคำตอบย่อมหนีไม่พ้นวัดเป็นแน่ ซึ่งก็มีส่วนถูกอยู่บ้างแต่ไม่ใช่ทั้งหมด การที่จะทราบคำตอบที่แท้จริงได้จำต้องเข้าใจจุดมุ่งหมายของหลักสูตรและเนื้อหาการเรียนการสอนก่อน จึงจะทราบว่าเป็นเช่นไร และแตกต่างจากหลักสูตรสถาปัตยกรรมอื่น ๆ อย่างไร การนำเสนอบทความในครั้งนี้น่าจะช่วยสร้างความกระจ่างให้ทุกคนได้รู้จักหลักสูตรและเห็นคุณค่าแห่งการศึกษาในศาสตร์สาขาสถาปัตยกรรมไทยมากขึ้น หากต้องหาคำจำกัดความเพื่ออธิบายจุดมุ่งหมายของหลักสูตรการศึกษาสาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทยของมหาวิทยาลัยศิลปากรสักประโยคอาจสามารถอธิบายสั้นๆ ได้ดังนี้คือ

“สืบสาน สร้างสรรค์ สถาปัตยกรรมไทย”

สถาปัตยกรรมไทย : คุณค่าจากอดีตสู่ปัจจุบัน

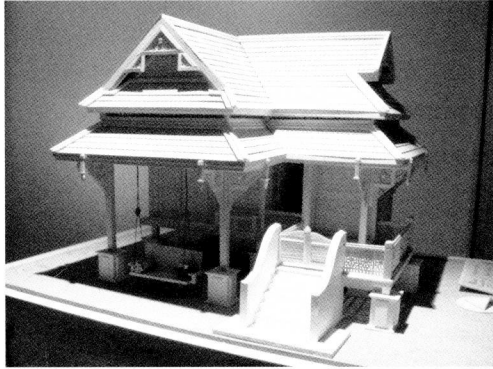
ก่อนจะกล่าวถึงการสืบสาน สร้างสรรค์ สถาปัตยกรรมไทย จำเป็นต้องทำความเข้าใจคำว่า “สถาปัตยกรรมไทย” ก่อนว่าหมายถึงอะไร อาจารย์ ดร.ประเวศ ลิ้มปรางค์ ได้กล่าวไว้ว่า “สถาปัตยกรรม” คือศิลปะและวิทยาแห่งการก่อสร้าง^๑ หากเราผนวกคำว่า “ไทย” เข้าไปด้วย “สถาปัตยกรรมไทย” ก็น่าจะหมายถึงศิลปะและวิทยาแห่งการก่อสร้างบนรากฐานแห่งวัฒนธรรมไทย ซึ่งหลายคนเมื่อได้ยินคำนี้ก็มักจะนึกถึงอาคาร

ทางศาสนาเป็นอันดับแรกเนื่องจากปรากฏชัดซึ่งเอกลักษณ์แห่งความเป็นไทยที่มีคุณค่าความงามทางด้านศิลปะไทยเป็นประจักษ์พยานสำคัญโดยเบื้องหลังแห่งความงามนี้คือคุณค่าของภูมิปัญญาแห่งช่างไทยซึ่งสั่งสมมาเป็นเวลาช้านาน ผลพลอยได้ทางอ้อมคือมูลค่าทางเศรษฐกิจที่ได้รับจากการเยี่ยมชมศิลปสถานหลายแห่งจากนักท่องเที่ยวต่างชาติ ซึ่งหลายชาติที่มีมรดกดังนี้ล้วนรักษาไว้เป็นอย่างดี ทั้งยังส่งเสริมและสนับสนุนให้เจริญยิ่งขึ้นด้วยเข้าใจชัดว่าสถาปัตยกรรมของชาติคือเครื่องแสดงถึงความเจริญที่वादใครๆ ได้อย่างเต็มภาคภูมิ กล่าวได้ว่าสถาปัตยกรรมไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่ามากมายหลายด้าน อาทิ คุณค่าแห่งความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ คุณค่าแห่งภูมิปัญญา คุณค่าแห่งศิลปกรรม หรือแม้แต่คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง การปกครอง^๒ เป็นต้น สถาปัตยกรรมไทยได้ทำหน้าที่รับใช้สังคมอย่างกว้างขวางสืบมาเป็นเวลาช้านาน และมีใช้จะมีแต่สถาปัตยกรรมเพื่อการศาสนาเท่านั้น แต่ยังมีสถาปัตยกรรมประเภทอื่นๆ ซึ่งอาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร ได้เคยอธิบายถึงประเภทของงานสถาปัตยกรรมไทยไว้ดังนี้คือ^๓

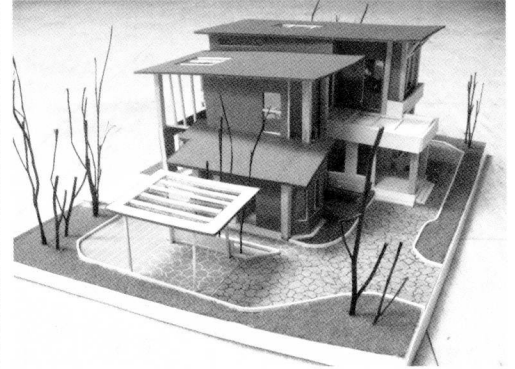
^๑ หม่อมเจ้าอิทธิเทพสรรค์ กฤดากร ให้ความหมายขยายความว่า “ศิลปะและวิทยาแห่งการก่อสร้างที่เฉลียวฉลาด และประกอบทำขึ้นด้วยศิลปะลักษณะใน เรื่องเกี่ยวกับสถาปัตยกรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด , ๒๕๓๙, หน้า ๑๗.

^๒ ศึกษาเพิ่มเติมได้จาก ชาตรี ประทีตนนทการ, การเมืองและสังคมในศิลปสถาปัตยกรรม สยามสมัย ไทยประยุกต์ ชาตินิยม. กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์เนศพริ้นติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๔๗.

^๓ วนิดา พึ่งสุนทร บรรยายเรื่อง “แนวทางการออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยในปัจจุบัน” ที่มหาวิทยาลัยนเรศวร เมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๕๔๙.

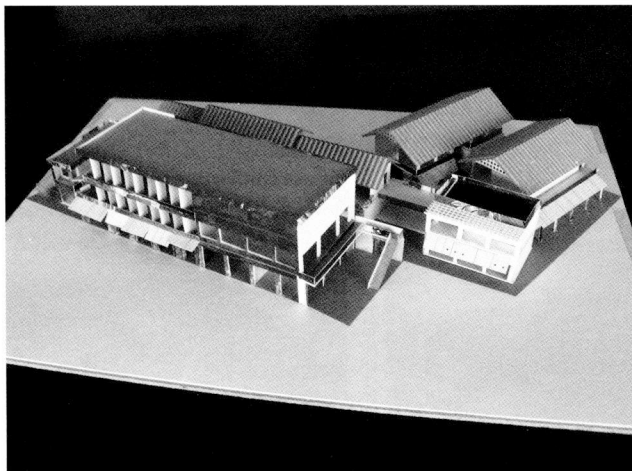
ผลงานออกแบบโครงสร้างในชั้นปีที่ ๑
นักศึกษา : นายฐิติพงษ์ ตีโลกริชัย

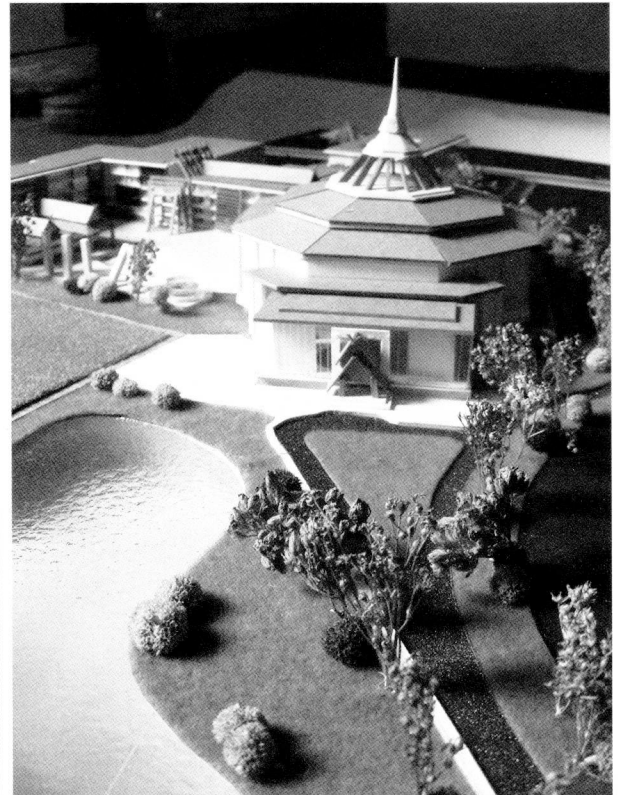
ผลงานออกแบบบ้านพักอาศัยในชั้นปีที่ ๒
นักศึกษา : นายบรรณ นัวกลม

ผลงานออกแบบเรือนไทย
ภาคเหนือ ในชั้นปีที่ ๓
นักศึกษา : นางสาวพิมพ์สิริ
แสงสุวรรณ

ผลงานออกแบบในบริบทของวัฒนธรรมเมือง ชั้นปีที่ ๕
นักศึกษา : นางสาวสุเมษา จงวัฒโนส

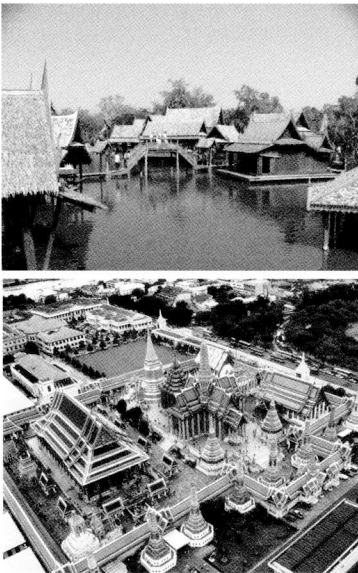

ผลงานออกแบบอาคารสาธารณะในชั้นปีที่ ๔
นักศึกษา : นางสาวปัทมณัฐ นกจันทร์

- สถาปัตยกรรมทางศาสนาและความเชื่อ
- สถาปัตยกรรมในพระมหากษัตริย์
- สถาปัตยกรรมประเภทบ้านเรือนที่พักอาศัยของประชาชน
- สถาปัตยกรรมประเภทอาคารพาณิชย์และอาคารสาธารณะ

แม้ว่าเราจะแบ่งสถาปัตยกรรมไทยออกได้หลายประเภทก็ตามแต่การจะศึกษาเพื่อทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต้องงานสถาปัตยกรรมไทยนั้นอาจเห็นได้ว่าจำกัดอยู่แต่เพียงสถาปัตยกรรมทางศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นงานเพียงประเภทเดียวที่สามารถสืบค้นไปได้ไกลที่สุด จึงได้รับความสนใจศึกษาค้นคว้าเป็นพิเศษ^๕ และนำไปสู่การทำงานสถาปัตยกรรมไทยที่จะมีอยู่สองส่วนสำคัญคือ ส่วนที่เป็นการสืบสานสถาปัตยกรรมไทยแบบแผน^๕ เดิมให้คงอยู่ รวมถึงการซ่อมสงวนสิ่งที่ปรมาจารย์ได้มอบไว้เป็นมรดกของชาติด้านหนึ่ง กับการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยที่รองรับการใช้สอยบนเงื่อนไขใหม่ๆ ซึ่งเหมาะสมกับสภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบันอีกด้านหนึ่ง

“ทั้งนี้การศึกษาสถาปัตยกรรมไทยนั้นมิได้จำกัดวงเพียงเฉพาะสถาปัตยกรรมประเภทวัดวาอารามเท่านั้น แต่ยังรวมถึงอาคารพักอาศัยอื่นๆด้วย ซึ่งมีได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะสถาปัตยกรรมแบบแผนดังที่เรียกกันว่า “งานช่างหลวง” แต่ยังคงครอบคลุมรวมถึง “สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” ด้วย”^๕ นักวิชาการบางท่านเรียก “สถาปัตยกรรมแบบประเพณี” ในขณะที่คำว่า “ประเพณี” นี้ยังมีบางท่านแย้งว่าไม่ได้แสดงถึงลักษณะสถาปัตยกรรมไทยที่มีความเป็นพลวัตทางวัฒนธรรม ผู้เขียนจึงขอใช้คำว่า “สถาปัตยกรรมแบบแผน” แทน

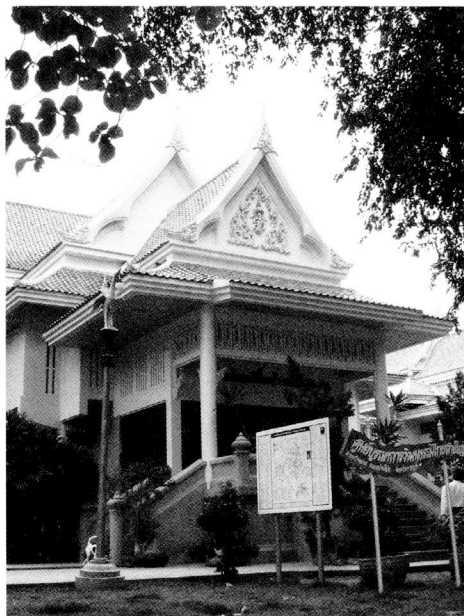

(ภาพบน)
สถาปัตยกรรมไทยในเมืองโบราณที่มีส่วนหนึ่งจำลองลักษณะหมู่บ้านเรือนไทยให้คนเข้าชมเพื่อการศึกษา

(ภาพล่าง)
วัดพระศรีรัตนศาสดารามสถาปัตยกรรมชั้นเอกที่มีคุณูปการในทุก ๆ ด้าน แห่งวัฒนธรรมไทยที่รอให้ชาวไทยเข้าไปศึกษาค้นคว้า

สถาปัตยกรรมไทยที่นำไปสร้างไว้ในโรงแรมให้นักท่องเที่ยวได้ชื่นชม สถาปนิก : ฤทัย ใจจงรัก

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง อาคารสาธารณะที่สร้างขึ้นในวัดด้านข้างพระอุโบสถและศาลาการเปรียญของวัดม่วง ราชบุรี

สถาปนิก : วณิดา พึ่งสุนทร

วัดโสธร อีกหนึ่งงานออกแบบที่สะท้อนภาพสถาปัตยกรรมไทยในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีความต้องการใช้งานที่ต่างไปจากเดิมได้เป็นอย่างดี สถาปนิก : ประเวศ ลิ้มปรีงณี

พระอุโบสถวัดคลองธรรม อ.บรรพตพิสัย จ.นครสวรรค์ ที่สร้างขึ้นบนเงื่อนไขแห่งความพอเพียง

สถาปนิก : วณิดา พึ่งสุนทร

สถาปัตยกรรมไทย : พลวัตทางวัฒนธรรม

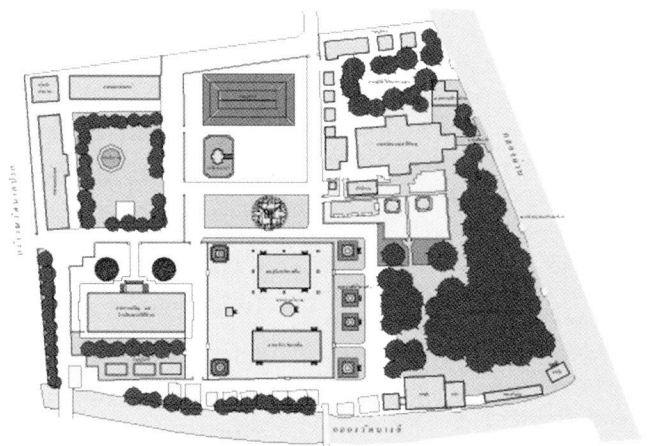
โดยเหตุที่มรดกทางสถาปัตยกรรมไทยที่ย้อนไปให้สืบค้นได้โดยส่วนใหญ่คือสถาปัตยกรรมประเภทวัด เราจึงนึกถึงสถาปัตยกรรมไทยแต่เฉพาะอาคารที่ประกอบไปด้วยช่อฟ้าใบระกา หางหงส์ เท่านั้น จนลืมนึกถึงอาคารประเภทอื่นๆไป และโดยเหตุที่บ้านเรือนที่พักอาศัยของคนสมัยก่อนนั้นมักทำด้วยไม้จึงเสื่อมสภาพและผุพังไปตามกาลเวลา เหลือให้เห็นในปัจจุบันน้อยมาก เราจึงศึกษาย้อนไปได้แต่เพียงสถาปัตยกรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับการศาสนาเท่านั้น ดังที่เข้าใจกันว่าสถาปัตยกรรมคือส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีความเป็นพลวัต จึงเปลี่ยนแปลงทั้งรูปแบบและการใช้สอยไปตามสภาพเศรษฐกิจ สังคม ความคิด ความเชื่อ โดยตลอด หากมองที่ช่วงเวลาในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า อาคารสาธารณะแบบใหม่ๆในปัจจุบันจะมีการใช้สอยที่ต่างไปจากเดิมค่อนข้างมาก เช่นอาคารที่ใช้งานในลักษณะการประชุมคนจำนวนมาก หรือการรวมประโยชน์ใช้สอยที่หลากหลายเข้าไว้ในอาคารเดียว ซึ่งสถาปัตยกรรมไทยในสมัยก่อนมิได้มีการใช้งานในลักษณะเช่นนี้ อย่างมากอาจเป็นสถาปัตยกรรมในพระบรมมหาราชวังเท่านั้นที่มีความหลากหลายและซับซ้อนในการใช้งานยิ่งกว่าสถาปัตยกรรมไทยประเภทอื่นๆ นักศึกษาสาขาสถาปัตยกรรมไทยจะได้เรียนรู้สถาปัตยกรรมไทยแบบแผนเพื่อนำไปสู่การออกแบบอาคารสาธารณะที่มีประโยชน์ใช้สอยใหม่ๆผ่านกรณีศึกษาจากมรดกที่มีอยู่นี้ รวมทั้งต้องมีความสนใจในสิ่งรอบตัว เพราะสิ่งที่อาจารย์สอนเฉพาะในห้องเรียนนั้นไม่เพียงพอต่อการสร้างฐานความรู้ความเข้าใจได้เท่ากับการได้ศึกษาค้นคว้า และดูงานจริงประกอบกันไป จึงจะประสบผลสำเร็จในระยะเวลาอันสั้น ตามระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัย แม้จะสำเร็จการศึกษาไปแล้วก็ตามก็ไม่อาจทิ้งการศึกษาดังกล่าวนี้ไปได้

แต่อย่างไรก็ดีสถาปัตยกรรมไทยแบบแผนประเภทพุทธสถาปัตยกรรมก็คงเป็นกรณีศึกษาที่ดีที่สุดประเภทหนึ่ง เนื่องจากเห็นได้ชัดถึงเอกลักษณ์แห่งสถาปัตยกรรมไทยและการสร้างสรรค์นับแต่อดีตจวบจนปัจจุบัน ทำให้เห็นถึงวิวัฒนาการที่มีมาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะเห็นได้ว่ามีความแตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยแต่ทั้งหมดนั้นล้วนสร้างสรรค์อยู่บนระเบียบวิธีเดียวกัน ความแตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลานี้เกิดขึ้นจากปัจจัยหลายด้านทั้งปัจจัยภายใน อาทิ วิถีชีวิต สภาพสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งความนิยมชมชอบของผู้สร้างสรรค์มีในขณะนั้น และปัจจัยภายนอกต่างๆที่สำคัญคือเกิดจากการผสมผสานของวัฒนธรรมอื่นซึ่งคนไทยเรามักเลือกรับปรับใช้ได้ดีมาโดยตลอด เพียงแต่ปัจจุบันกระแสการไหลบ่ามาของวัฒนธรรมอื่นนั้นรวดเร็วกว่าเดิมหลายเท่า ทำให้ต้องตระหนักถึงท่าทีที่เราจะมีต่อวัฒนธรรมอื่นอย่างระมัดระวัง เพราะเราคงไม่อาจปฏิเสธหรือเฉยเมยต่อวัฒนธรรมที่มากระทบได้ และอาจเกิดผลเสียหากเรารับบางส่วนแห่งวัฒนธรรมภายนอกมาอย่างขาดการไตร่ตรองวิธีการที่ดีคือเราต้องเข้าใจหรือรู้จักตัวเองอย่างถ่องแท้เสียก่อนและเข้าใจถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบันอย่างชัดเจนเราจึงจะเลือกรับวัฒนธรรมที่มาจากภายนอกและปรับใช้ได้อย่างรู้เท่าทัน^๖

องค์ประกอบตกแต่งสถาปัตยกรรม
ที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่
สถาปนิก : วนิดา พึ่งสุนทร

การจัดการภูมิทัศน์วัฒนธรรม วัดนางชี
ภาษีเจริญ กรุงเทพฯ โดย อาจารย์วนิดา
พึ่งสุนทร เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการ
ใช้งานปัจจุบัน แต่ยังคงไว้ซึ่งหลักและ
ระเบียบวิธีในงานสถาปัตยกรรมไทย
ลายเส้น : นางสาวนิลเกศ ดับโศก

^๖เอกวิทย์ ณ ถลาง, เพื่อความเข้าใจวัฒนธรรม. (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง กรุ๊ป, ๒๕๓๔) หน้า ๒๐-๒๑.

สถาปัตยกรรมไทย : กระบวนการศึกษาในโลกยุคไร้พรมแดน

สำหรับการศึกษสถาปัตยกรรมไทยก็เช่นกัน การที่เราจะสามารถออกแบบได้อย่างสร้างสรรค์ก็ต้องรู้จักตนเองให้ดีเสียก่อน โดยมีกระบวนการศึกษาอย่างเป็นขั้นตอน เริ่มจากเรียนรู้แม่แบบของการศึกษาผ่านงานระดับบรมครูเพื่อให้เข้าใจถึงสถาปัตยกรรมไทยอย่างถ่องแท้ แต่การสืบค้นภูมิปัญญาด้านนี้ในปัจจุบันก็ลำบากมิใช่น้อย ยิ่งการศึกษาจากโบราณสถานหรือมรดกสถาปัตยกรรมไทยที่มีอยู่ในปัจจุบันก็อาจทำให้เกิดความเข้าใจผิดไปได้ เพราะถูกซ่อมแปลงเปลี่ยนรูปไปจากเดิมเสียหลายแห่งแล้ว และการจะสืบค้นความคิดของบรรดาครูช่างสมัยก่อนนั้นก็มิใช่ง่าย เพราะมิได้มีการบันทึกให้ทราบถึงความคิดอย่างชัดเจน นักศึกษสถาปัตยกรรมไทยจึงมิได้มีตำราหรือหนังสือที่จะกล่าวถึงกระบวนการออกแบบให้ได้ศึกษาเรียนรู้กัน นอกจากจะไปทำการศึกษาวិเคราะห์จากงานสถาปัตยกรรมไทยที่มีอยู่จริงแทน ยิ่งสมัยปัจจุบันนักเรียนมีวิถีชีวิตแบบสำเร็จรูปที่สะดวกสบายซึ่งต่างจากการเรียนรู้แบบโบราณที่กว่าจะได้รับการยอมรับเป็นศิษย์ต้องผ่านการทดสอบจิตใจอยู่นานโดยลูกศิษย์จะค่อยๆได้เรียนรู้งานครูทีละเล็กละน้อย ผ่านการซึมซับความรู้อย่างค่อยเป็นค่อยไป หากขาดความอดทนและความเพียรคงต้องล้มเลิกไปกลางคันเสียก่อน ต้องเข้าใจว่าครูมิได้มอบให้เฉพาะวิชาความรู้แก่ลูกศิษย์เท่านั้นแต่มอบแบบปฏิบัติตนให้ด้วย ศิษย์ทั้งหลายจึงมิได้เรียนรู้วิชาชีพด้านเดียวอย่างที่เป็นอย่างในปัจจุบัน แต่เป็นการเรียนรู้รอบด้านเพื่อให้สามารถนำวิชาไปใช้อย่างถูกต้อง ไม่อหังการในตนและไม่นำความรู้นี้ไปใช้เบียดเบียนผู้อื่น หากจะกล่าวได้ว่าครูสอนศิษย์ให้เรียนรู้การใช้ชีวิตก็คงไม่ผิด และการศึกษาเดิมนักกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะของ **“ความรู้คู่คุณธรรม”** ซึ่งความรู้ใดๆในสมัยก่อนล้วนมีธรรมะรองรับอยู่ทั้งสิ้น^๕ ซึ่งหากนำวิธีการเรียนรู้แบบเดิมนี้นี้มาใช้กับนักศึกษาในสมัยปัจจุบันคงไม่สามารถเรียนกันได้ได้เพราะเป็นไปอย่างเชื่องช้าและต้องอาศัยความเพียรอย่างมาก ทั้งนี้ผู้เรียนบางคนก็อาจจะต้องการเป็นเพียงนักเรียนมิใช่นักศึกษาอย่างที่ควรจะเป็น และปัจจุบันเราแยกการเรียนรู้แต่ละเรื่องออกเป็นส่วนๆ ชอบหรือสนใจสิ่งใดก็เก็บไปเฉพาะสิ่งนั้น แต่อย่างไรก็ดี การศึกษาเรียนรู้สถาปัตยกรรมไทยนั้นไม่อาจจะรวบรัดให้รวดเร็วได้ แม้ว่าครูอาจารย์จะได้ค้นคว้าวิจัยเพื่อช่วยร่นเวลาการเรียนรู้ลงบ้างแล้ว^๖ เนื่องจากกระบวนการเรียนรู้ที่ประกอบไปด้วยการฝึกฝนสองส่วนที่สำคัญคือ ทักษะการใช้มือและตาให้ชำนาญบนพื้นฐานการเขียนเส้นสายแบบไทยซึ่งเป็นทักษะการเรียนในเชิงช่างประการหนึ่ง กับการเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบชนิดที่นักศึกษสถาปัตยกรรมโดยทั่วไปต้องศึกษากัน สถาปนิกทางไทยจึงต้องฝึกความเป็นช่างและสถาปนิกไปพร้อมๆกัน^๗ หากนักศึกษาไม่พากเพียรอดทนและฝึกฝนทักษะการใช้มือและตาให้ชำนาญก็必将ผ่านกระบวนการไปอย่างสูญเปล่าและเสียโอกาสที่จะมีความสามารถพิเศษที่แตกต่างจากสถาปนิกโดยทั่วไปอย่างแน่นอน

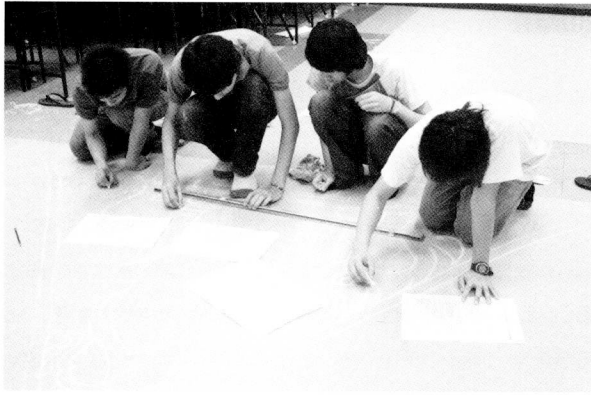
การฝึกทักษะการใช้มือและตาโดยปกติจะเรียนรู้ผ่านการดูงานครู ซึ่งดูเผินๆคล้ายการลอกแบบ แต่ทว่ากระบวนการนี้นักศึกษาจะต้องรู้จักคิดวิเคราะห์ สังเกต เพื่อฝึกจับทางครูให้รู้สัดส่วนจังหวะลีลา ก่อนฟังดูเหมือนเป็นกระบวนการที่เสียเวลาและดูน่าเบื่อ แต่ไวยากรณ์ต่างๆเหล่านี้จำเป็นต้องผ่านการฝึกฝนให้แม่นยำจึงจะเข้าใจและนำไปสู่การสร้างสรรค์ได้ดังเช่น การจะดีดกีตาร์ให้เป็นเพลงได้ก็ต้องฝึกดีดคอร์ดให้ชำนาญในทุกคอร์ดก่อนนั่นเอง เพราะอยู่ดี ๆจะมาจับกีตาร์แล้วเล่นเป็นเพลงในทันทีทันใดย่อมเป็นไปไม่ได้ กระบวนการนี้จึงดูเหมือนเป็นกระบวนการที่ขาดการคิดสร้างสรรค์ แต่แท้จริงแล้วเป็นกระบวนการเพื่อสร้างฐานความรู้เป็นสำคัญ การจะพิสูจน์ให้ชัดถึงความสามารถในการสร้างสรรค์จากฐานความรู้หนึ่งจึงไม่อาจทำได้เต็มที่นักในระบอบการศึกษาที่มีเวลาอยู่อย่างจำกัด แต่การมีความรู้ความเข้าใจ

^๕ สุภาพรพรรณ ณ บางช้าง, **งานวิจัยลำดับ ที่ ๒๙ พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง**, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖, หน้า ๔๕-๔๖.

^๖ เช่นงานค้นคว้าวิจัยของ รศ.อุทัย ใจจงรัก ในเรื่อง “เรือนไทย” นับเป็นคุณูปการทางการศึกษสถาปัตยกรรมไทยของนักศึกษสถาปัตยกรรมทั้งหมดรวมถึงบรรดาช่างปรุงเรือนไทยที่บางแห่งนำตำราเล่มนี้ขึ้นหิ้งบูชา โดยถือเคารพเสมอเป็นครูช่างแห่งวิชาชีพ

^๗ นักศึกษสถาปัตยกรรมไทยจะต้องเรียนวิชาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมไทย อาทิ ประวัติศาสตร์ ประณีตศิลป์ การเขียนลายไทย เป็นต้น เพื่อสร้างฐานความรู้ ความเข้าใจทางสถาปัตยกรรมไทย และฝึกทักษะฝีมือให้ชำนาญก่อนจึงจะนำความรู้นี้ไปประยุกต์ใช้ในการออกแบบได้อย่างสร้างสรรค์

๓๐ สถาปัตยกรรมไทย : การศึกษาเพื่อสืบสานและสร้างสรรค์

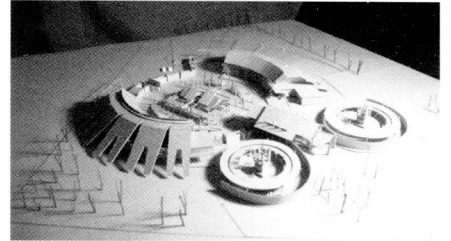

การฝึกขยายแบบ ๑ : ๑ ของนักศึกษาสถาปัตย์กรรมไทย ในชั้นปีที่ ๓
(ภาพโดย : อ.ศรินยา โทณสุกumar)

ผลงานวิทยานิพนธ์ของ นายวรินทร์
รวมสำราญ นักศึกษาที่รักใน
สถาปัตยกรรมไทยแบบแผน
(ภาพโดย : นายวรินทร์ รวมสำราญ)

ผลงานวิทยานิพนธ์ของ นายธัญญ์
รัตนสุภา นักศึกษาที่สนใจใน
การออกแบบประยุกต์สร้างสรรค์
(ภาพโดย : นายธัญญ์ รัตนสุภา)

อย่างแม่นยำและนำฐานความรู้ที่มั่นคงนี้ไปใช้ในวันข้างหน้า อาทิ การออกแบบโรงแรมหรือรีสอร์ททางแห่งที่ต้องการเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมไทยจะเป็นสิ่งพิสูจน์ว่า ใครคือนักออกแบบและใครคือนักออกแบบที่สามารถเก็บเกี่ยวประโยชน์จากการศึกษานี้ไปได้อย่างแท้จริง

กรอบการศึกษาอย่างสังเขปของนักศึกษาสาขาสถาปัตยกรรมไทยนั้นเป็นดังนี้คือ ในชั้นปีที่ ๑-๒ จะเรียนวิชาสถาปัตยกรรมพื้นฐานเช่นสาขาสถาปัตยกรรมโดยทั่วไป และจะเริ่มเรียนวิชาความรู้พื้นฐานทางด้านสถาปัตยกรรมไทยในชั้นปีที่ ๒ หลังจากนั้นเมื่อขึ้นชั้นปีที่ ๓ จะได้เรียนรู้งานสถาปัตยกรรมแบบแผนอย่างเต็มรูปแบบพร้อมทั้งกับวิชาเสริมความรู้ทางด้านสถาปัตยกรรมไทย อาทิ การเขียนลายไทย งานประณีตศิลป์ต่างๆ เช่น งานแกะสลัก งานลงรักปิดทอง งานประดับกระจก เป็นต้น เมื่อผ่านขึ้นไปเรียนในชั้นปีที่ ๔ จะได้นำความรู้ทางไทยที่ผ่านมาไปประยุกต์สร้างสรรค์เป็นงานสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัย ซึ่งจะเป็นอาคารสาธารณะที่จะต้องมีการศึกษาเรียนรู้ระบบอาคารและการวางผังโครงการประกอบไปด้วยเมื่อถึงขั้นปีสุดท้ายจะต้องทำการออกแบบงานสถาปัตยกรรมในบริบทสังคมเมืองที่มีปัจจัยแวดล้อมทางสังคมอันซับซ้อน ซึ่งจะเป็นการศึกษาที่ส่งเสริมกระบวนการสร้างสรรค์ ส่งผลให้นักศึกษาสามารถสร้างโปรแกรมวิทยานิพนธ์ได้เอง และสามารถวิเคราะห์ถึงเหตุปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบสร้างสรรค์ได้อย่างรอบด้านและผลงานวิทยานิพนธ์นี้คือการแสดงฝีมือเฉพาะบุคคลให้ประจักษ์ถึงสิ่งที่ศึกษาเรียนรู้ไปทั้งหมด โดยนักศึกษาที่มีใจรักงานสถาปัตยกรรมไทยแบบแผนจะเสนองานที่มีปัจจัยสนับสนุนให้การออกแบบดำเนินไปในทิศทางที่ต้องใช้ความรู้และความสามารถในการออกแบบและเขียนแบบสถาปัตยกรรมไทย อันเป็นทักษะสำคัญที่มีติดตัวไปมากน้อยตามแต่ความสนใจและความเพียรของแต่ละคน โดยมากจะเป็นโครงการที่เกี่ยวข้องกับพระบรมวงศานุวงศ์หรือพุทธศาสนาเป็นสำคัญ ส่วนนักศึกษาที่มีความสนใจในการนำความรู้ทางไทยไปประยุกต์จะนำเสนอโครงการที่สามารถออกแบบในลักษณะสถาปัตยกรรมไทยร่วมสมัยแทน ซึ่งบุคคลที่จะทำงานประเภทนี้ได้ดีต้องมีความรู้ความเข้าใจในงานแบบแผนเป็นอย่างดี จึงจะสามารถสร้างกระบวนการที่นำไปสู่การออกแบบได้อย่างน่าสนใจ และได้ผลลัพธ์แห่งการออกแบบอย่างสร้างสรรค์โดยแท้จริง

จะเห็นได้ว่านักศึกษาสามารถเสนอโครงการวิทยานิพนธ์ได้อย่างหลากหลายและกว้างขวาง เพียงแต่ต้องตั้งอยู่บนกระบวนการศึกษาเรียนรู้บนรากฐานแห่งวัฒนธรรมไทยซึ่งนี่เองที่เป็นคำตอบของคำถามที่ว่า “เรียนสถาปัตยกรรมไทยจะออกแบบอะไรได้บ้าง”

สถาปัตยกรรมไทย : ศาสตร์แห่งศิลป์

ในปัจจุบันนี้การสร้างงานสถาปัตยกรรมไทยมิได้ถูกบังคับไว้ว่าต้องกระทำโดยผู้ออกแบบที่มีความรู้หรือจบการศึกษาทางด้านสถาปัตยกรรมไทยโดยเฉพาะ เราจึงได้เห็นรูปแบบงานสถาปัตยกรรมไทยอย่างหลากหลาย ทั้งที่น่าสนใจและน่าสงสัย ซึ่งหากถามว่าจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องมีส่วนที่มามีความรู้ทางด้านนี้เป็นผู้ออกแบบ ก็อาจกล่าวได้ว่าไม่จำเป็นเสมอไป อาคารบางหลังสร้างขึ้นในท้องถิ่นชนบทจะโดยพระหรือช่างท้องถิ่นก็ย่อมเป็นไปตามลักษณะช่างแห่งท้องถิ่นนั้นๆ ขอเพียงผู้สร้างมีพื้นฐานความรู้ความเข้าใจในเอกลักษณ์ของท้องถิ่นและเข้าใจคติหรือปรัชญาการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยขั้นพื้นฐานบ้าง ต้องไม่ลืมว่าในสมัยก่อนที่พระสามารถสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทยในวัดได้เองนั้นเพราะศิลปวิทยาความรู้เดิมอยู่ในวัดทั้งสิ้น^{๑๑} พระจึงเป็นครูช่างไปด้วยในขณะที่ศิลปวิทยาต่างๆในปัจจุบันถูกยกออกไปไว้ในสถาบันการศึกษาเสียเกือบหมดแล้ว ฉะนั้นการออกแบบก่อสร้างอาคารบางหลังควรให้สถาปนิกผู้มีความรู้ทางสถาปัตยกรรมไทยได้เข้ามามีส่วนในการออกแบบหรือเป็นที่ปรึกษา เนื่องจากอาจมีผลกระทบในวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานสถาปัตยกรรมที่สร้างสรรค์บนพื้นที่ที่ต้องการเอกลักษณ์และระเบียบวิธีทางสถาปัตยกรรมไทยที่ถูกต้องตามแบบแผนการสร้างสรรค์เพื่อบุคคลที่มีคุณค่าควรแก่การยกย่องด้วยงานสถาปัตยกรรมไทยหรือการสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมใหม่ลงในพื้นที่ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ หรือเป็นสถาปัตยกรรมสำคัญที่ทำหน้าที่ประจักษ์ตัวแทนของชาติไทย เช่น การสร้างวัดไทยในต่างประเทศที่ชาวต่างชาติจะได้เห็นและเรียนรู้เข้าใจมรดกภูมิปัญญาแห่งความเป็นไทยผ่านสถาปัตยกรรมชิ้นนั้น แม้ว่าการสร้างอาคารหลังนั้นจะสามารถใช้สอยได้ดี ไม่มีปัญหาใด พึงระลึกว่าสถาปัตยกรรมไทยเป็นสถาปัตยกรรมที่มีนัยความหมายเหนือขึ้นไปจากการใช้งานอย่างพื้นๆ เมื่อเราต้องการงานสถาปัตยกรรมที่มีความเป็นไทย นั้นย่อมหมายถึงเราได้ต้องการเพียงแค่นี้พื้นที่ แต่เรายังต้องการคุณลักษณะทางจิตวิญญาณแห่งความเป็นไทย เพื่อสื่อความหมายบางประการด้วย นำเสียดายที่หากอาคารหลังนั้นสร้างขึ้นโดยขาดความเข้าใจในศาสตร์แห่งศิลปสถาปัตยกรรมไทยแล้วก็จะทำให้คนภายนอกหรืออนุชนรุ่นต่อมาให้ความสนใจถึงคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมไทยอย่างคลาดเคลื่อน ไม่ว่าจะเป็นความคลาดเคลื่อนในทางบวกหรือลบย่อมไม่ต่างสองประการ หากการสร้างสรรค์นั้นผิดหลักศาสตร์วิชาซึ่งอาจไม่ต่างจากการให้คุณค่าของคนที่เป็นทองแทนคนงาความดี ซึ่งเป็นการให้คุณค่าที่ผิดเพี้ยน เรื่องนี้มีข้อเรื่องง่าย เพราะการที่บุคคลใดๆจะสามารถประเมินคุณค่าสถาปัตยกรรมได้จะต้องมีประสบการณ์ต่อศิลปะและสถาปัตยกรรมที่ดีมาก่อน มิเช่นนั้นก็จะประเมินค่าตามกระแสที่ลากพาไปโดยไม่อาจนึกตรึกตรองได้เอง

สถาปัตยกรรมไทย : หลักแห่งการสร้างสรรค์

หากจะกล่าวถึงหลักแห่งการสร้างสรรคงานสถาปัตยกรรมไทยซึ่งมีเนื้อหาค่อนข้างมาก อาจไม่เหมาะแก่พื้นที่อันจำกัดนี้ จึงจะขอลำถึงหลักแห่งการสร้างสรรคงานประเภทพุทธ สถาปัตยกรรมเป็นหลัก เนื่องจากเป็นงานสำคัญของชาติและเห็นได้ชัดถึงเอกลักษณ์แห่ง ศิลปสถาปัตยกรรมไทย และขอละส่วนคติแนวคิดที่ลึกซึ้งไว้ก่อน โดยกล่าวแต่เพียงรูปสถา- ปัตยกรรมในด้านการออกแบบเป็นเบื้องต้น เพื่อให้เป็นที่เข้าใจง่ายและจะเป็นประโยชน์ต่อ การสร้างความเข้าใจในด้านการออกแบบซึ่งบูรพาจารย์ได้อธิบายหลักวิชาไว้พอที่จะสรุปได้ โดยสังเขปดังนี้

^{๙๐} โชติ กัลยาณมิตร, สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ท่าพระจันทร์, ๒๕๓๙, หน้า ๑๑-๑๒.

๑๓ พระธรรมปิฎก, ความสำคัญของพุทธศาสนา
ในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๙,
กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐, ๑๖-๗๓.

* พระพรหมพิจิตร, “เวียนรอบ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ สมเด็จครู”, ประวัติและผลงานสำคัญ
ของพระพรหมพิจิตร, กรุงเทพฯ :ศิริมิตร
การพิมพ์, ๒๕๓๓, หน้า ๔๗.

หากกล่าวว่าสถาปัตยกรรมเป็นสิ่งบ่งบอกถึงความเจริญของชาติ พุทธศาสนิกน่าน่าจะเป็นมูลฐานแห่งความเจริญทั้งปวง เนื่องจากเป็นรากฐานแห่งวัฒนธรรมไทยทั้งหมด^{๑๑} ไม่ว่าจะเป็นแบบแผนความประพฤติ ศิลปกรรม การศึกษา เป็นต้น สถาปัตยกรรมไทยจึงเป็นงานที่เจริญงอกงามขึ้นจากรากฐานแห่งพุทธธรรม ดังที่ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตร กล่าวว่า ศิลปะไทยถือกำเนิดจาก “ดอกบัว” ^{๑๒} เป็นมูลฐานสำคัญ หากกล่าวถึงรายละเอียดแห่งศิลปะการสร้างสรรคัลไทยแล้วก็จะเห็นได้ว่ามีที่มาจากดอกบัวเช่นกัน^{๑๓} ดอกบัวกับพุทธศาสนาจึงเป็นสิ่งที่คู่กันมาตลอด และความหมายของดอกบัวก็เป็นที่ทราบถึงความบริสุทธิ์เป็นเครื่องบูชา ดอกบัวกับศิลปะไทยจึงผูกเกี่ยวกันอย่างแยกไม่ออก ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีกล่าวว่า ศิลปะคือความดี ความงาม เทียบเท่ากับศาสนา^{๑๔} ฉะนั้นดอกบัวก็คือศิลปะนั่นเอง หากใครได้ลองดูดอกบัวอย่างพิถีพิถะระก็ก็จะเห็นได้ถึงความงามหมดจด สมค่าความหมายที่ได้รับอย่างแท้จริง และหากเราสังเกตงานศิลปกรรมการช่างของไทยจะเห็นได้ว่าอยู่ในกรอบของการคิดประดิษฐ์สร้างสรรค์เลียนแบบธรรมชาติทั้งสิ้น ทั้งนี้หากย้อนคิดกลับไปว่า ธรรมชาติคือธรรมชาติ ก็จะสะท้อนรากฐานความคิดแห่งการสร้างสรรคัลที่เจริญงอกงามมาจากพุทธศาสนาเช่นกัน

แม้จะทราบถึงรากฐานงานศิลปสถาปัตยกรรมไทยว่ามาจากดอกบัว แต่การนำไปใช้มิใช่ว่าจะได้ผลสัมฤทธิ์ที่เหมือนกันทุกคน เนื่องจากศาสตร์และศิลปด้านนี้เป็นทักษะที่ต้องฝึกฝน ใช้เวลา ความอดทน และความเพียร ความมีใจรักจึงเป็นสิ่งสำคัญ จึงจะทำให้เส้นมีหัวใจ^{๑๕} ดังลายมือของแต่ละคนมีลักษณะเฉพาะเมื่อได้รับการฝึกฝนจนเข้าถึงศิลปะแล้วย่อมมีความงามเป็นของตนเอง

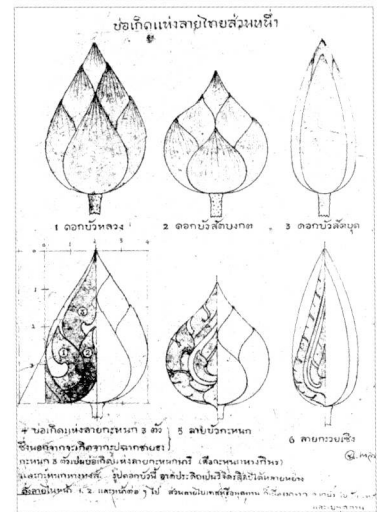
ความสำคัญของหลักวิชานี้ขึ้นอยู่กับหลักปฏิบัติที่ต้องจำให้ขึ้นใจสามประการคือ ^{๑๖}

๑. รูปทรง
๒. ลักษณะ
๓. จังหวะ^{๑๗}

ซึ่งหลักทั้งสามประการนี้ศาสตราจารย์พระพรหมพิจิตรเปรียบไว้ว่าเป็นดังคนทั้งสามได้ทรงดีแล้ว ถึงแม้ได้ตกแต่งก็ยิ่งดูงาม แต่ถ้ารูปทรงไม่งาม ไม่ได้ลักษณะตั้งแต่ต้นแล้ว จะหาเครื่องประกอบที่งามเลิศมาประดับอย่างไรก็ไม่งามขึ้นได้ การเปรียบเทียบนี้ทำให้เข้าใจได้เป็นอย่างดี แต่แม้ว่าจะรู้ถึงองค์ประกอบทั้งสามนี้แล้วก็ยังไม่อาจแน่ใจว่าจะนำไปใช้ได้จริง เพราะผู้ใช้จะต้องรู้คุณลักษณะขององค์ประกอบทั้งสามนั้นอย่างแม่นยำด้วยเช่นกัน ซึ่งนี่เองที่ทำให้ครูช่างในสมัยก่อนมอบหมายให้ลูกศิษย์ลอกงานครูเป็นปฐมบทแห่งการศึกษา

หลักสามประการนั้นเป็นเสมือนวัตถุดิบเบื้องต้นเท่านั้น แต่การจะนำมาประสมประสานหรือสร้างสรรค์ขึ้นเป็นศิลปสถาปัตยกรรมได้นั้นจำต้องฝึกฝนอีกหลายกระบวนการและมีสาระที่ต้องทำความเข้าใจในเรื่องอื่นๆ อีก อาทิ

รองศาสตราจารย์ ฤทัย ใจจงรัก ได้เคยอธิบายว่า การสร้างสรรค์สถาปัตยกรรมไทยนั้นเสมือนดังการประพันธ์ดนตรีที่เราจะต้องรู้จักวงจังหวะ ลีลา จึงจะทำให้งานที่ออกแบบมีความงาม ไม่น่าเบื่อ และบางครั้งก็ไม่จำเป็นต้องออกแบบงานให้เป็น Static Balance เสมอไป คำกล่าวนี้เห็นได้จากงานออกแบบเรือนไทยของท่านหลายๆ แห่งที่เป็น Dynamic Balance อย่างชัดเจน และคำกล่าวหนึ่งที่น่าจะสรุปลักษณะสถาปัตยกรรมไทยไว้ได้ดีคือ “สถาปัตยกรรมไทยเป็นดังชะลอม” คือมีความพรุนในตัว สามารถให้มวลอากาศหมุนเวียนได้ดีและเกิดลักษณะมวลสถาปัตยกรรมที่หลวมๆ ไม่อึดอัด

ดอกบัว บ่อเกิดแห่งศิลปะไทยและเป็นมูลฐานของลายแม่บทระหนกสามตัว ทั้งยังมีบทบาทสำคัญต่อรูปแบบและองค์ประกอบสถาปัตยกรรมไทยด้วย

(ที่มา: พระเทพวชิรมิตร, สมุดตำราลายไทย, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๓๗.)

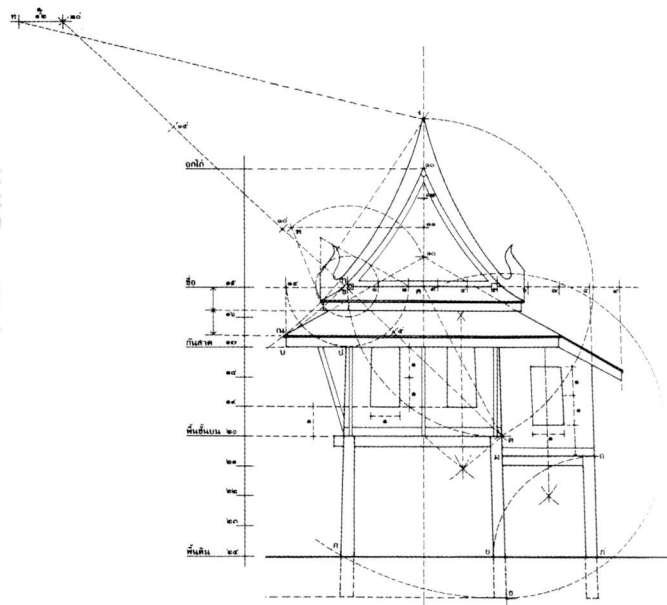
^{๑๑} พระเทพวชิรมิตร, สมุดตำราลายไทย, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๓๗.

^{๑๒} ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (แปลโดยพระยาอนุชาวนราชอน), “พวงนี้ข้าไปเสียแล้ว”, หนังสือนิทรรศการเชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี, ณ โรงหล่อกรมหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ๑๕ กันยายน - ๑๕ ตุลาคม ๒๕๓๕, หน้า ๑๒๔.

^{๑๓} พระพรหมพิจิตร, “เวียนรอบ ๑๐๐ ปี สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงมหาดไทย, ประวัติและผลงานสำคัญของพระพรหมพิจิตร, กรุงเทพฯ : ศิริมิตรการพิมพ์, ๒๕๓๓, หน้า ๖๐.

^{๑๔} พระพรหมพิจิตร, พุทธศิลปสถาปัตยกรรมภาคต้น, พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๔๕, หน้า ๗.

^{๑๕} อาจารย์วันดา พึ่งสุนทร ให้ความเห็นเพิ่มเติมถึงความสมบูรณ์ของหลักวิชาว่าต้องมีลีลาที่งดงามเป็นอีกองค์ประกอบหนึ่ง

หมู่เรือนไทย ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร บางเขน กรุงเทพฯ
(สถาปนิก,เขียนภาพ : รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก)

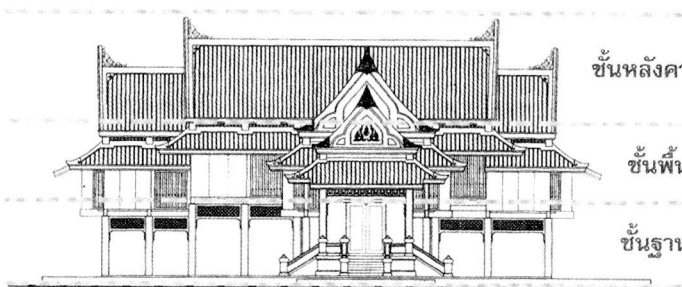
อาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร ได้เน้นย้ำถึงระเบียบวิธีในการออกแบบสถาปัตยกรรมไทย โดยพิจารณาอาคารออกเป็นสามองค์ประกอบสำคัญคือ ส่วนชั้นฐานอาคาร, ส่วนชั้นพื้นหรือตัวอาคาร และส่วนชั้นหลังคา ที่ทั้งสามส่วนนอกจากจะต้องมีขนาดและสัดส่วนที่สัมพันธ์ต่อกันแล้ว ยังต้องคำนึงถึงความสัมพันธ์ต่อสัดส่วนของมนุษย์ผู้ใช้อยู่ด้วย ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่บางครั้งผู้ออกแบบมองข้ามไป ทำให้อาคารหลายหลังกลายเป็นแบบ “ซีร็อกซ์ขยาย” ที่มีขนาดใหญ่โตมหึมาและน่ากลัว เนื่องจากการขาดความเข้าใจในเรื่องสัดส่วนนี้เอง สำหรับอาคารสาธารณะที่มีขนาดใหญ่โตซึ่งได้แก่อาคารทางศาสนานั้น ภูมิปัญญาเชิงช่างไทยได้คิดแก้ไขด้วยการลดชั้นหลังคา ซอยดับหลังคา ย่อมุม ฯลฯ นอกจากนี้สิ่งที่อาจารย์เน้นย้ำเป็นพิเศษสำหรับการสร้างงานสถาปัตยกรรมไทยคือ “ที่ว่าง” ที่จะต้องมีทั้งในตัวเองและโดยรอบตัวของงานสถาปัตยกรรม

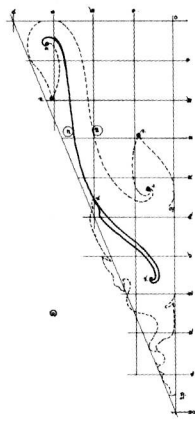
โดยปกติเมื่อเรามองเห็นสถาปัตยกรรมไทยเราจะเห็นรูปลักษณะของงานมาเป็นลำดับแรก และเชื่อมโยงกับการรับรู้ที่ผ่านมาของแต่ละคน โดยเฉพาะประสบการณ์ที่มีต่องานสถาปัตยกรรมไทยจะทำให้บอกได้ว่าเรารู้สึกอย่างไรต่องานสถาปัตยกรรมชิ้นนั้นๆ และบางทีเราอาจรู้สึกว่างงานสถาปัตยกรรมไทยบางชิ้นดูแปลกตา เพราะเกิดจากการออกแบบด้วยความไม่เข้าใจในสัดส่วนนี้เอง

พิพิธภัณฑ์พื้นบ้านวัดม่วง จังหวัดราชบุรี

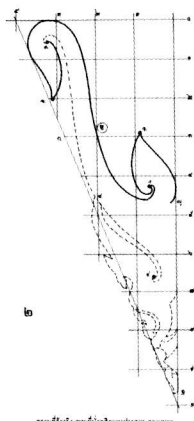
ระเบียบวิธีที่อาจารย์วนิดา พึ่งสุนทร ได้สรุปไว้ประกอบไปด้วยสามส่วนสำคัญ ไม่ว่าจะเป็นอาคารทางราบหรืออาคารทางสูง

(ที่มา : วนิดา พึ่งสุนทร “ระเบียบวิธีและการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในปัจจุบัน”, หน้าจั่ว ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒, กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๗.)

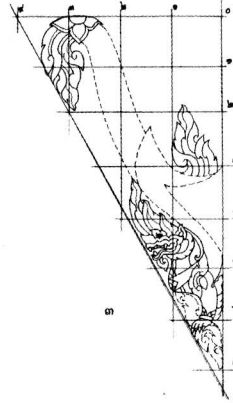

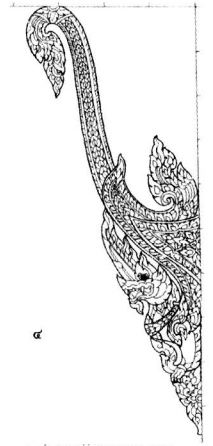
ต้นทวยหีบเก

ต้นทวยหีบเก พระวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร

๓

๔

ต้นทวยหีบเก

ต้นทวยหีบเก พระวัดสุทัศน์เทพวราราม กรุงเทพมหานคร

ตำราสัดส่วนในงานสถาปัตยกรรมไทยที่เขียนโดยรองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก ซึ่งช่วยให้นักศึกษาสามารถฝึกฝนเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

รองศาสตราจารย์ฤทัย ใจจงรัก จึงได้ทำการศึกษาวิเคราะห์วิจัยเรื่องสัดส่วนในงานสถาปัตยกรรมไทย นับแต่เรือนไทยเป็นต้นมา จนถึงสัดส่วนในงานพุทธสถาปัตยกรรม ซึ่งการศึกษานี้กระทำเพื่อเป็นเครื่องประกอบให้นักศึกษาหรือผู้ฝึกหัดเรียนรู้งานสถาปัตยกรรมไทยที่เริ่มแรกยังเดินไม่ได้ให้สามารถเดินไปได้อย่างถูกต้องทางก่อน แต่จุดหมายปลายทางของตำราเล่มนี้คือการที่ทุกคนจะสามารถถ่วงได้เองโดยไม่จำเป็นต้องมีเครื่องประกอบอีกต่อไป

สถาปัตยกรรมไทย ดังได้เคยกล่าวว่ามีได้สร้างสรรค์ขึ้นเพียงเพื่อการใช้สอย จึงมิได้มีคุณค่าแต่เพียงความงามอันเป็นรูปลักษณะภายนอกเท่านั้น แต่มีคุณค่าแห่งหลักจิตวิทยาด้วยการสร้างศาสนสถานต่าง ๆ จึงมิได้หวังผลแต่เฉพาะความงามแต่เพียงประการเดียว งานสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นอย่างถูกหลักศาสตร์วิชายังต้องชักจูงให้ผู้มาเห็นมีจิตใจที่ผ่องแผ้ว เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาหรือบังเกิดความคิดอันดีงามขึ้น ซึ่งมีใช่เป็นความบังเอิญแต่เป็นเพราะภูมิปัญญาแห่งช่างไทยที่มีความเข้าใจและสืบทอดหลักแห่งศิลปะวิทยานี้มาช้านานแล้ว^{๑๔} ถ้าสถาปัตยกรรมคืองานที่สะท้อนสังคมได้อย่างแท้จริง งานพุทธสถาปัตยกรรมไทยที่เกิดขึ้นในปัจจุบันซึ่งมีความหลากหลายและบางครั้งก็ดูเหมือนจะไม่ได้ตั้งอยู่บนศาสตร์แห่งการสร้าง ความสงบผ่องแผ้วขึ้นในใจดังคำครูก็น่าจะเป็นภาพสะท้อนถึงความรู้ ความคิด สภาพจิตใจ และสังคมของพุทธศาสนิกชนว่าเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากน้อยเพียงไร วัฒนธรรมเป็นพลวัตก็จริง แต่พุทธธรรมนั้นไม่เคยเปลี่ยนแปลง ต้องเข้าใจว่าพุทธศาสนานั้นมีอยู่สองด้านคือ ด้านที่เป็นพุทธธรรมและด้านที่เป็นพุทธวัฒนธรรม^{๑๕} โดยด้านแรกคือด้านที่เป็นแก่นแกนแห่งพุทธศาสนา ส่วนด้านที่สองเป็นด้านที่คนไทยรู้และเข้าใจกันเอง ปฏิบัติแตกต่างกันไปในแต่ละยุคแต่ละสมัย ซึ่งความเลื่อมของพระพุทธศาสนานั้นไม่เคยมี จะมีก็แต่ความเลื่อมของพุทธวัฒนธรรมที่คนในสังคมจะลากพาไปเท่านั้น แต่เดิมนั้นผู้สร้างสรรค์อาจเป็นเพียงฝ่ายเดียวที่เข้าใจในหน้าที่ประการหนึ่งซึ่งซ่อนเร้นอยู่ในงานสถาปัตยกรรมนี้ แม้ผู้เข้ามาใช้งานจะไม่เข้าใจแต่ก็รับรู้และซึมซับสิ่งดีงามและขัดเกลาจิตใจไปได้เอง แต่ทว่าปัจจุบันผู้สร้างอาคารใหม่ที่ขาดความเข้าใจปรัชญาข้อนี้ก็ทำให้อาคารที่ปรากฏกลายเป็นงานที่ตกอยู่ใน

ศิลปกรรมที่แม้จะอยู่ในประเทศไทยเหมือนกัน แต่ความแตกต่างทางภูมิภาคทำให้เอกลักษณ์แต่ละถิ่นมีเสน่ห์โดยเฉพาะงานพุทธสถาปัตยกรรมประกอบไปด้วยศิลปกรรมหลายแขนง แต่ทั้งหมดสร้างสรรค์ขึ้นนอกเหนือจากการใช้สอยแล้วยังเพื่อสร้างความศรัทธาและผ่องแผ้วให้เกิดขึ้นแก่พุทธศาสนิกชนด้วย

(ภาพ : วัดภูมินทร์ จังหวัดน่าน)

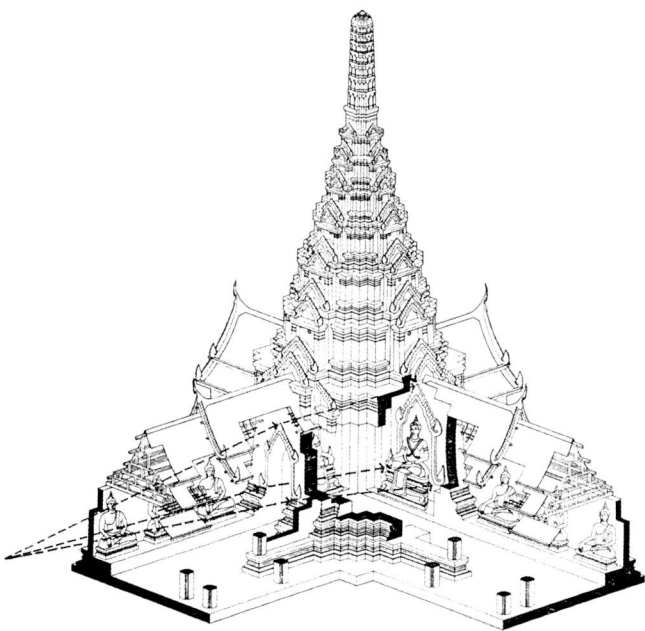
^{๑๔} พระพรหมพิจิตร, พุทธศิลปสถาปัตยกรรมภาคต้น, พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๔๙๕, หน้า จ.

^{๑๕} พระธรรมปิฎก, ความสำคัญของพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐, ๘๘-๑๐๑.

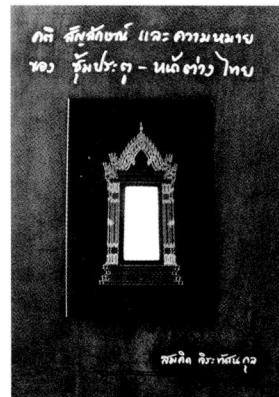
สมัยนิยมหรืออาจเป็นบุคคลนิยมไปแทน การที่คนในชาติจะมีความเข้าใจในศิลปกรรมของชาติอย่างลึกซึ้งซึ่งต้องได้รับการอบรมให้เข้าใจ เพราะมิใช่สิ่งที่จะเห็นคุณค่าด้วยตนเองได้ง่ายๆ ดังนั้นนาประเทศจึงปลูกฝังให้เยาวชนได้รู้จักความไพเราะและความงามของศิลปะแต่เนิ่นๆ^{๓๐}

เพราะประโยชน์ของศิลปะไม่เพียงแต่จะทำให้ผ่อนคลาย สบายใจ แต่ยังขัดเกลาจิตใจให้ประกอบขึ้นเป็นบุคคลที่มีความดีและความงามขึ้นในตัว หากประเทศชาติได้มีบุคคลในชาติที่มีความรู้และรักในศิลปะแล้ว ประเทศนั้นย่อมมีความดี ความงาม และความเจริญเกิดขึ้นอย่างแน่นอน

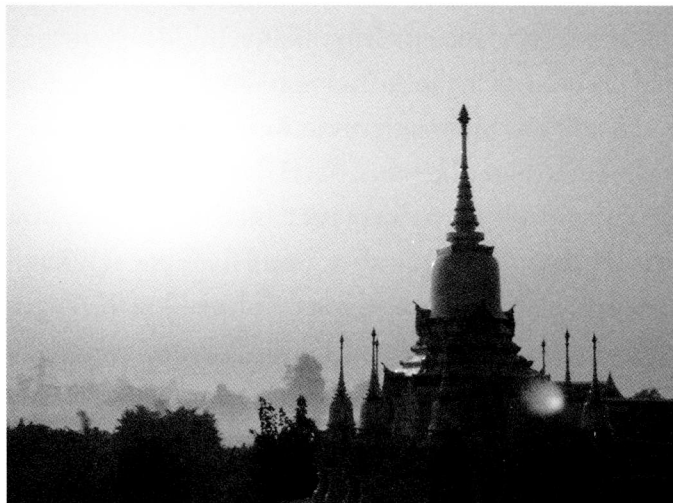
ที่กล่าวไปนี้เป็นภาพกว้างของการศึกษาเพื่อนำไปสู่การออกแบบงานสถาปัตยกรรมไทยอย่างสร้างสรรค์ โดยรายละเอียดที่ควรศึกษานั้นยังมีอีกมาก โดยเฉพาะการศึกษาในด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น นอกจากนี้ยังต้องศึกษาหลักสารธรรมแห่งพุทธศาสนาประกอบไปด้วย จึงจะทำให้เข้าใจปรัชญาแห่งการสร้างสรรค์ของบรมครูที่ผ่านมาได้อย่างถ่องแท้

ตัวอย่างหนึ่งของงานค้นคว้า วิจัย เพื่อทราบถึงปรัชญาในการออกแบบ ที่รองศาสตราจารย์ สมคิด จิระทัศนกุล ทุ่มเทศศึกษาสร้างองค์ความรู้ ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งในแง่มุมมองของนักวิชาการด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปนิกผู้สร้างสร้างงานสถาปัตยกรรมไทย

พระมหาธาตุเจดิมราชย์ศรีธา
ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วัดไทยกุสินารา
เมืองกุสินารา สาธารณรัฐอินเดีย
(สถาปนิกถวายงาน : อาจารย์วินิตา พึ่งสุนทร)

หวังว่าผู้ที่ได้อ่านบทความนี้ซึ่งกำลังมีส่วนเกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์งานสถาปัตยกรรมไทยจะได้นึกถึงหลักวิชาที่บรมครูหลายๆท่านได้บอกกล่าวไว้ เพื่อเป็นกำลังส่วนหนึ่งที่จะมอบมรดกสถาปัตยกรรมไทยที่แท้จริงให้แก่ลูกหลานสืบไป ส่วนผู้ที่สนใจต้องการศึกษาอย่างเต็มกระบวนการ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มีหลักสูตรสาขาวิชาสถาปัตยกรรมไทยทั้งในระดับปริญญาบัณฑิตและมหาบัณฑิตที่จะให้การศึกษาแก่ผู้สนใจศึกษาอย่างจริงจัง ทั้งนี้ต้องมีความสนใจและรักงานสถาปัตยกรรมแบบแผนเป็นทุนจึงจะสัมฤทธิ์ผลทางการศึกษาได้อย่างแท้จริง

และแม้ผู้ที่มีได้มีส่วนต่อการสร้างสรรค์โดยตรง แต่หากเห็นในคุณค่าของสถาปัตยกรรมไทยในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมแห่งชาติไทยแล้ว^{๒๐} ก็จะเป็นต้นทางที่จะเป็นส่วนร่วมแห่งการสืบสานและสร้างสรรค์ให้สถาปัตยกรรมไทยได้วิวัฒนาการต่อไป.

* * *
* *

บรรณานุกรม

- โชติ กัลยาณมิตร, สถาปัตยกรรมแบบไทยเดิม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทำพระจันทร์, ๒๕๓๙.
พระธรรมปิฎก, ความสำคัญของพุทธศาสนาในฐานะศาสนาประจำชาติ, พิมพ์ครั้งที่ ๙, กรุงเทพฯ : มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๔๐.
พระพรหมพิจิตร, ประวัติและผลงานสำคัญของพระพรหมพิจิตร. กรุงเทพฯ : ศิริมิตรการพิมพ์, ๒๕๓๓.
พระพรหมพิจิตร, พุทธศิลป์สถาปัตยกรรม ภาคต้น. พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, ๒๕๔๕.
พระเทพวชิรมิตร, สมุดตำราลายไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, พิมพ์ครั้งที่ ๒, ๒๕๓๗.
มหาวิทยาลัยศิลปากร, หนังสือนิตยสารเชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี. ณ โรงหล่อ กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ๑๕ กันยายน - ๑๕ ตุลาคม ๒๕๓๕, หน้า ๑๒๙.
สุภาพรณ ณ บางช้าง, งานวิจัยลำดับที่ ๒๙ พุทธธรรมที่เป็นรากฐานสังคมไทยก่อนสมัยสุโขทัยถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
เอกวิทย์ ณ ถลาง, เพื่อความเข้าใจวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป, ๒๕๓๔.
วนิดา พึ่งสุนทร “ระเบียบวิธีและการออกแบบสถาปัตยกรรมไทยประเพณีในปัจจุบัน”, หน้าจั่ว. ฉบับประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒, กรุงเทพฯ : อมรินทร์พรินติ้งแอนด์พับลิชชิ่งจำกัด, ๒๕๔๗.
สมใจ นิ่มเล็ก “การสอนและงานสถาปัตยกรรมไทยของพระพรหมพิจิตร”, หน้าจั่ว. วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ฉบับที่ ๑๐, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๓๓.

^{๒๐} ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (แปลโดยพระยาอนุমানราชธน). “พรุ่งนี้ก็เข้าไปเสียแล้ว”, หนังสือ นิตยสารเชิดชูเกียรติ ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี. ณ โรงหล่อกรมหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ๑๕ กันยายน - ๑๕ ตุลาคม ๒๕๓๕, หน้า ๑๒๙.

^{๒๑} อ่านเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงบทบาท หน้าของศิลปะที่มีต่อชาติ ซึ่งเป็นด้านที่นักพัฒนาทั้งหลายยังไม่เข้าใจนักได้จากบทความของศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี (แปลโดยพระยาอนุমানราชธน) “พรุ่งนี้ก็เข้าไปเสียแล้ว”, อ่างแล้ว.